

FREMVOKSENDE ØKONOMIER – HVA KAN VI VENDE?

Arne Jon Isachsen

Fremvoksende økonomier – eller fremvoksende markedsøkonomier – er fellesbetegnelsen man bruker på en gruppe land som gjennom de siste partiar har lyktes med solid økonomisk vekst. Det er imidlertid ingen entydig og allment akseptert liste over hvilke land som faller inn under denne betegnelsen.¹

Den økonomiske veksten disse landene har erfart skyldes overgangen til en markedsorientert økonomisk politikk der friere handel og bruk av de internasjonale finansmarkedene er sentrale elementer. Bemerkt at Kina og enkelt andre fremvoksende økonomier har gjort bruk av internasjonale finansmarkeder uten å gi slipp på kontrollen på kapitalbevegelsene. Ved at valutaen ikke er fritt konvertibel for handel i verdipapirer, men bare for handel i varer og tjenester, blir det adskillig større rom for en egen rentepolitikk og for en fast eller styrt valutakurs.

To tiår med kraftig økonomisk vekst har brakt millioner av mennesker ut av fattigdom. De fremvoksende økonomier blir således for en mellomgruppe å regne – verken utviklingsland, eller avanserte eller rike land. Begrepet i-land der i-en står for industrialisert, er i ferd med å gå ut på dato. I 2010 gikk Kina så vidt forbi USA som verdens største produsent av industrivarer. De to landene stod hver for knappe en femtedel av verdens industriproduksjon. Til det trengtes 100 millioner kinesere mot bare 11,5 millioner amerikanere.²

GLOBALISERING OG DEN AMERIKANSKE MODELLEN En tiltakende globalisering basert på kapitalistiske prinsipper har hatt stor betydning for de fremvoksende markedsøkonomier. Etter Sovjetunionens sammenbrudd i 1991 stod USA alene igjen som konge på haugen. Den vestlige modellen, basert på demokrati rent politisk, og en liberal markedsøkonomi rent økonomisk, fortonet seg alle andre modeller overlegen.

Dette inntrykket ble forsterket ved den solide veksten i USA gjennom 1990-årene og inn på 2000-tallet. De økonomiske problemene som oppstod, lot seg greit håndtere. Det være seg børskrakket i 1987, LTCM-konkursen noen år senere, økonomiske kriser i Russland, Mexico og Argentina, dot.com.-boblen, og terrorangrepet mot USA i september 2001. Kom hva komme vil, uansett, den amerikanske økonomiske modellen var robust nok til «å stå han av», som nordlendingene sier.

Et stykke inn på 2000-tallet ble et nytt forskningsfelt åpnet opp i Amerika – «The Great Moderation». Nå gjaldt det å få ned på papiret erfaringene man hadde høstet, nemlig hva som skal til for vedvarende solid, økonomisk vekst i kombinasjon med moderat inflasjon.

ASIAKRISEN OG DENS BETYDNING Sommeren 1997 måtte Thailand gi slipp på den faste kursen mot dollar. Thailandske banker og finansforetak som hadde kortsiktige innlån i dollar og langsiktige utlån i thailandske baht, fikk store problemer. Mange av dem gikk over ende. Den thailandske økonomien stupte. Smitteeffekten til andre land i regionen var kraftig og kontant.

Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) kom på banen. Som betingelse for nye lån forlangte man store nedskjæringer i offentlige budsjetter og kraftige innstramminger i kredittgivningen. Dette skjedde i en periode der utlendingene trakk sin kapital ut av Asia, der etterspørselen og produksjonen sank, og der arbeidsløsheten økte. I tillegg ble det stilt krav om nedskrivninger av asiatiske lands valutaer, gjerne kombinert med overgang til flytekursregimer.³

Asiakrisen var kortvarig. Landene som ble rammet, kom seg hurtig på beina. Hvilket tyder på at det i hovedsak var snakk om finansiell panikk «... largely unrelated to economic fundamentals and internal weaknesses.»⁴

Etter krisen gikk mange land i Asia i gang med å bygge opp egne, eide reserver av utenlandsk valuta, som myndighetene kan ta i bruk for å demme opp for en uønsket kapitalflukt ut av landet og/eller for å redde et skakkjørt finansvesen. Når eksporten av varer og tjenester overstiger importen, fremkommer et overskudd på handelsbalansen. Dette overskuddet gir landet tilgang på utenlandske penger som landet selv eier. Disse utenlandske pengene blir i sin tur anvendt til kjøp av likvide, rentebærende papirer, i stor grad amerikanske statsobligasjoner.

Eksportbasert vekst i fremvoksende økonomier som førte til økt etterspørsel etter amerikanske verdipapirer, gjorde det lettere for USA å finansiere tiltakende underskudd både i utenriksøkonomien og på statsfinansien. Dermed ble nødvendige omstillinger i økonomien skjøvet ut i tid. Det økonomiske handlingsrommet som USA i dag har, er veldig mye mindre enn hva det var da George W. Bush flyttet inn i Det hvite hus i januar 2001. Den gang tydet prognosene på at den amerikanske staten ville være gjeldfri rundt 2010. I stedet er de statlige finansene nå i dårligere forfatning enn på svært lenge.

FINANSKRISEN OG DE FREMVOKSENDE ØKONOMIER I 1990 eide de fremvoksende økonomiene én femtepart av verdens valutaeserver. I 2008, tre fjerdeparter. Da finanskrisen for alvor brøt løs ved konkursen til investeringsbanken Lehman Brothers i september 2008, var mange fremvoksende markedsøkonomier, særlig de asiatiske, godt rustet rent finansielt til å møte den.

I tillegg til solide valutaeserver hadde mange land i Asia god orden i statsfinansene, lav inflasjon og temmelig stabile valutakurser. Videre kunne de se tilbake på to-tre tiår med solid økonomisk vekst. Hvor kraftig ville disse landene merke det økonomiske jordskjelvet som rammet USA? Med økende handel seg imellom, og med et mer solid finansvesen basert på egen sparing, klarte de fremvoksende økonomiene i Asia seg godt. Den tiden er over da landene i Asia får lungebetennelse så fort USA blir forkjølet.

Utviklingen i Kina betyr stadig mer. Allerede to måneder etter Lehmans konkurs hadde Kina på plass et program for stimulering av den innenlandske økonomien på 4000 milliarder yuan over to år, tilsvarende vel seks prosent av BNP hvert år. Det gav vekstimpulser ikke bare for andre land i Asia, men også for fremvoksende økonomier i Latin-Amerika og i Afrika.

Fremvoksende markedsøkonomier i Europa fikk kjørt seg kraftig i kjølvannet av finanskrisen i USA. Det gjaldt i særlig grad land der filialer av utenlandske banker stod for en stor del av kredittgivningen. Når problemene rammet morbanken i hjemlandet, skrudde man raskt til kranene for kreditt til filialer i de fremvoksende økonomiene.

For Estland, som hadde satset alt på å bli med i EUs monetære union i januar 2011, var devaluering av egen valuta ingen opsjon. Heller ikke en ekspansiv økonomisk politikk gjennom store, statlige underskudd var forenlig med ønsket om å kunne ta euroen i bruk. Så da utenlandske banker uten forvarsel stanset sin kredittgivning til Estland i 2007, måtte man bite i det sure eplet. Nedgang i lønninger kombinert med stor økning i arbeidsløsheten var ikke til å unngå. I 2009 lå produksjonen om lag 20 prosent under nivået to år tidligere. Men prosjektet euro dro man i land. I Estland har man nå samme mynt som i 16 andre europeiske land.

Trolig har innbyggernes aksept av den hestekuren som dette baltiske landet har vært gjennom, sammenheng med estlendernes ønske om en sterkest mulig forankring i Vest-Europa. Innføring av euro som lovlig betalingsmiddel bidrar til å forsterke denne forankringen.⁵

BRICS – EN SKJØR ALLIANSE? Allerede i 2001 ble begrepet BRIC lansert, som forkortelse for Brazil, Russia, India og China. Disse fire landene likte godt den oppmerksomheten de fikk. Så hvorfor ikke arrangere toppmøter oss selv i mellom, tenkte de.

Det tredje toppmøtet mellom BRIC-landene fant sted på den kinesiske øya

Hainan i april 2011. Etter kinesernes ønske var en S føyd til for Sør-Afrika, selv om dette landets økonomi ikke utgjør mer enn en fjerdedel av den russiske økonomien, den minste av de fire andre. Kina som er Sør-Afrikas største handelspartner, vil gjerne ha et land med fra det afrikanske kontinentet. Dermed følger president Hu Jintao opp Afrika-satsningen han innledet ved å invitere 48 afrikanske statsoverhoder til et toppmøte i Beijing høsten 2006. Der lovet Kinas øverste leder å doble bistanden til Afrika.

BRIC prøvde å fremstå som en samlet gruppe under klimaforhandlingene i København i desember 2009. En bindende avtale om begrensninger i utslipp av klimagasser, slik USA omsider gikk inn for, ville de imidlertid ikke godta. På andre områder er motsetningene BRICS-landene imellom mer iøynefallende.

Brasil er misfornøyd med i all hovedsak å være leverandør av råvarer til Kina – alt fra soyabønner og metaller til petroleum og kaffe. Et særlig irritasjonsmoment er den kinesiske valutapolitikken. Når brasilianske real styrker seg kraftig mot den amerikanske dollaren samtidig som Kina holder kursen på yuan mot dollar fast, svekkes brasilianske bedrifter konkurranseevne i forhold til kinesiske. En grunn til en sterkere real er kinesernes etterspørsel etter den brasilianske valutaen, gjennom sine store direkteinvesteringer i landet.

Russland er storleverandør av olje og gass til Kina. Også militært utstyr står på handlelisten til kineserne når de drar til Moskva. Men handelen er ubalansert. Kineserne selger langt mer industrivarer til russerne enn de selv kjøper. Og russerne er engstelige for kinesernes økende innflytelse i deler av asiatiske Russland.

I oktober 2010 stakk Shanghai Electric, et stort statseid kinesisk foretak, av sted med en kontrakt på 10 milliarder dollar med det indiske selskapet Reliance Power, rett foran nesen på amerikanske General Electric. Kineserne tilbød en langt lavere pris og kunne i tillegg friste med gunstigere finansiering.⁶ Tilsvarende kontrakter motsatt vei, ved at indere selger sofistikert utstyr til Kina, er langt mer sjelden. Ubalansen er den samme som for Brasil og Russland.

For Indias vedkommende er uavklarte grenser mot Kina tidvis med på å skape dårlig stemning mellom de to landene. I tillegg kommer Kinas tradisjonelle vennskap med Pakistan, som India er i konflikt med, blant annet i Kashmir.

Hvor lenge BRICS holder sammen som allianse, og hvor mye kraft som ligger i denne alliansen, kan man lure på.

FREMVOKSENDE MARKEDSØKONOMIER OG NORGE Allerede i Nasjonalbudsjettet for 1999 ble begrepet fremvoksende økonomier anvendt, den gangen i forbindelse med investeringer av midler i Statens petroleumsfond. To år senere skriver man i Nasjonalbudsjettet om fremvoksende økonomier i kapittel 2, der forholdene internasjonalt omtales. Man er i stigende grad opptatt av hvordan verden ser ut der litt lengre ute.

Det er vanskelig å se at suksessen til de fremvoksende økonomiene er annet enn til fordel for Norge. Vår energi- og råvarebaserte økonomi, der også produksjon av sjøverts fraktjenester og levering av sjømat veier tungt, har glede av økte realinvesteringer og økonomisk fremgang i andre land. Norge har gjennom mange år hatt en bytteforholdsgevinst; en gitt mengde eksport kjøper stadig mer import. Det er med bytteforholdet som med boligprisene – de stiger uavlatelig og med mer enn jeg har hatt fantasi til å forutse. Men en gang flater de vel begge ut?

Hva gjelder investeringene som Statens petroleumsfond utland foretar, vil en økende andel av disse trolig gå til fremvoksende økonomier. Ikke fordi avkastningen forventes å være større her. Men ganske enkelt fordi de vokser så raskt og derfor bør veie tyngre i vår portefølje.

Den dagen vi trenger flere arbeidsplasser i konkurranseutsatt sektor innenlands i Norge, ville det da være fint for myndighetene å ha norske bedrifter i utlandet å fri til? Bør Norge skjele hen til Kina på dette området? Som de seneste årene har lagt mye arbeid i oppkjøp og etableringer i andre land. «Snart vil en bedrift nær der du bor være kinesisk», sier man mange steder i verden. Den beste strategien for Norge vil nok likevel være å legge forholdene til rette for å drive næringsvirksomhet her på berget. Slik at bedrifter beliggende i Norge også i fremtiden er i stand til å konkurrere og handle med bedrifter i andre land, enten de er norske eller kinesiske.

FREMVOKSENDE ØKONOMIER, FREMVOKSENDE MAKTER Både i det 19. og 20. århundre preget Vesten verden både økonomisk og politisk. Inntektsforskjellene mellom land vokste. Denne trenden er nå snudd. Først fra 1990-tallet av fikk de fremvoksende økonomiene i Asia, med Kina og India på laget til de mindre, men allerede suksessrike «Asian Tigers» (Taiwan, Sør-Korea, Singapore og Hong Kong), tilstrekkelig sterk vekst til at en gradvis innhenting av Vestens solide forsprang kunne komme i gang. Afrika og Latin-Amerika sluttet etter hvert å bidra negativt, og flere av landene der er kommet inn på et mer løfterikt spor.

Forutsetningene nå synes gode for en fortsatt tilnærming i inntektsnivå, på et høyt nivå, mellom ulike land og verdensdeler. I mange fremvoksende økonomier, særlig i Asia, ser det lovende ut på tilbudssiden med rikelighet på menneskelige ressurser, høy investeringstakt og god produktivitetsutvikling. Spørsmålet er om den globale etterspørselen er stor nok. Det vil avhenge av hvor raskt en del vestlige land, herunder USA, kan legge gjeldsproblemene bak seg, og hvor raskt Kina og andre fremvoksende økonomier legger til rette for økt forbruk for sin egen befolkning. Under gunstige forhold vil det uansett ta tiår for de fremvoksende økonomiene å nå inntektsnivået i Vesten.

I det lange perspektivet kan det 19. og 20. århundre vise seg å bli en avgrenset og spesiell periode i verdenshistorien hva gjelder den globale fordeling av økonomisk styrke og politisk makt. Egentlig er det en tilbakevending til det normale at land som Kina og India, hver med mer enn én milliard innbyggere, gjør seg sterkere gjeldende på den globale arena, slik det var før den industrielle revolusjon.

Det er likevel skyer i horisonten. Det er ikke sikkert at de gunstige forholdene vil vare ved. Klima og miljø kan sette nye begrensninger for den økonomiske veksten i store deler av verden. Alvorlige konflikter kan utvikle seg innen land eller mellom land. Det er ingen grunn til å tro at utviklingen blir rettlinjet.

De fremvoksende landene har ulike styresett, alt fra mer eller mindre fungerende demokratier til maktmonopolet til Det kommunistiske partiet i Kina. Indre stabilitet og legitimitet til rådende styresett avhenger av at den økonomiske veksten vedvarer, heter det seg. Men er det så sikkert at det er alt som kreves? Mon tro om ikke tiltakende korrupsjon, økende inntektsforskjeller og store miljøproblemer skaper misnøye og krav om endringer i brede lag av folket selv om de er nokså velfødde? «Jasmin-revolusjoner» i Midtøsten og Nord-Afrika har vist oss kraften i folket når misnøye gir seg utslag i handling. Og ikke alle land er forunt en Mandela eller en Gandhi, som viser vei, når det stormer som verst.

Med økonomisk styrke følger politisk makt. Store, fremvoksende økonomier vil kreve sin plass og politiske innflytelse i verdenssamfunnet, og gjør det allerede. Det må håndteres, av dem selv og av regjerende stormakter. At etablerte og fremvoksende stormakter i verden finner frem til en form for fredelig sameksistens, er viktig for oss alle.

Takk til Nina Bjerkedal og Yngvar Tveit for nyttige merknader. Ansvar for gjenværende feil og mangler er mitt alene.

NOTER

- 1 I boken *Emerging Markets. Resilience and Growth amid Global Turmoil*, av M. Ayhan Kose & Eswar S. Prasad, Brookings Institution 2010, snakkes det om 23 fremvoksende markedsøkonomier, fordelt på 11 i Asia, 7 i Latin-Amerika og 4 i Afrika, pluss Tyrkia. Senere legger Kose & Prasad inn 6 fremvoksende økonomier i Europa og til sist 9 europeiske til.
- 2 Se *Financial Times*, 14. mars 2011, «China noses back ahead as top goods producer to halt 110-year US run», av Peter Marsh.
- 3 Statsminister Zhu Rongji ville ikke vite noe av rådet fra sjeføkonomen i Verdensbanken, Joseph Stiglitz, om at landets valuta burde skrives ned. At Kina holdt fast på den faste kursen, gjorde det lettere for nabolandene som skrev ned sine valutaer, å komme gjennom krisen. For egen del holdt Kina hjulene i gang ved en kraftig økning i innenlandske realinvesteringer. Den kinesiske statsministeren viste her bedre økonomisk skjønn enn den fremtidige Nobelprisvinneren i økonomi. Se side 121-123 i boken *Zhu Rongji and the Transformation of Modern China*, av Laurence J. Brahm, John Wiley & Sons, New York, 2002.
- 4 Se side 94 i boken *The Globalization Paradox. Democracy and the Future of the World Economy*, av Dani Rodrik, Norton, New York, 2011.
- 5 For de andre eurolandene må det være trivelig å se at nye land ønsker å bli med. Noen av de landene som allerede har tatt euroen i bruk, burde kanskje aldri blitt invitert inn.
- 6 Se *Financial Times* 18. januar 2011, «A strategy to straddle the planet: Overview» av Geoff Dyer, David Pilling & Henny Sender.